

25.5.2020

EOAK/849/2019

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Mikko Eteläpää

ASIA: Poliisin arkistotietokantaan siirrettyjen asioiden tietojen häviäminen

1 OMA ALOITE

Esitutinnan viipymistä koskevan kanteluasian (EOAK/466/2018) selvittämisessä pyydettiin muun ohessa Länsi-Uudenmaan poliisilaitoksen lausuntoa.

Asiassa oli kysymys esitutkinnasta, jossa tutkinnanjohtajat olivat vaihtuneet ja joka oli poliisin tietojärjestelmissä siirretty ns. arkistotietokantaan. Poliisilaitoksen lausunnossa (8.6.2018, POL-2018-15319) todettiin muun ohessa:

"...poliisiasiain tietojärjestelmässä asia on siirtynyt jo arkistotietokantaan. Tämän johdosta järjestelmässä on nähtävissä enää viimeinen tutkinnanjohtaja..."

"...asiassa jäänyt epäselväksi, kuka tai ketkä ovat toimineet jutun tutkinnanjohtajana milläkin ajanjaksolla, eikä asiaan ole saatavissa enempää selvitystä."

Käytettävissäni olevien tietojen valossa pidin tilannetta epätyytyttävänä muun muassa virkavastuun toteutumisen, esitutkinnan asianosaisten oikeusturvan, esitutkintaan osallistuvien virkamiesten oikeusturvan sekä jälkikäteisen sisäisen ja ulkoisen laillisuusvalvonnan näkökulmasta.

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 4 §:ssä säädetyn mukaisesti otin asian käsiteltäväkseni omasta aloitteestani.

2 SELVITYS

Pyysin Poliisihallitusta antamaan asiassa selvityksen.

Poliisihallituksen puolesta selvitystä antoivat 5.4.2019 Poliisihallituksen tietopalvelukeskuksen tiedonhallintaryhmä ja poliisitoimintayksikkö.

Selvityspyynnössäni pyysin kiinnittämään huomiota ainakin seuraaviin seitsemään kysymykseen, joihin saamani vastaukset ovat kunkin kysymyksen jäljessä.

1. Mihin Länsi-Uudenmaan poliisilaitoksen lausunnosta ilmenevä ominaisuus perustuu?

Poistosäännöt tutkinnan ja virka-avun tiedoista perustuvat henkilötietojen käsittelystä poliisitoimissa annetun lain (761/2003, myöhemmin poliisin henkilötietolaki) 22 §:n 1 momentin 1 kohtaan, jonka mukaan poliisiasian tietojärjestelmästä poistetaan tutkinnan ja virka -avun tiedoista:

- syyttäjälle ratkaistavaksi siirretyn rikosilmoituksen tiedot viiden vuoden kuluttua rikosilmoituksen siirtämisestä syyttäjälle, kun ilmoituksen törkeimmästä epäilystä rikoksesta voi seurata sakkoa; kymmenen vuoden kuluttua tiedot rikosilmoituksen siirtämisestä syyttäjälle, kun ilmoituksen törkeimmästä epäilystä rikoksesta voi seurata enintään viiden vuoden vankeusrangaistus; kahdenkymmenen vuoden kuluttua tiedot rikosilmoituksen siirtämisestä syyttäjälle, kun ilmoituksen törkeimmästä epäilystä rikoksesta voi seurata yli 5 vuotta vankeutta; tietoja ei kuitenkaan poisteta, jos rikoksensyyteoikeus ei vanhene;
- muiden rikosilmoitusten tiedot yhden vuoden kuluttua viimeisimmän epäillyn rikoksen syyteoikeuden vanhentumisesta, aikaisintaan kuitenkin viiden vuoden kuluttua ilmoituksen kirjaamisesta; sekä
- muiden ilmoitusten tiedot viiden vuoden kuluttua ilmoituksen kirjaamisesta;

jolleivät ne tutkinnallisen tai valvonnallisen syyn vuoksi tai rekisteröidyn, muun asianosaisen tai poliisin henkilöstöön kuuluvan oikeuksien turvaamiseksi ole tarpeen.

Arkistohakemiston käyttötarkoitus on siten säännelty ja se toimii hakemistona alkuperäisten arkistoasiakirjojen hakemiseen arkistosta. Arkistotietojen lakiin kirjattu käyttötarkoitus ja tietosisältö määrittelevät sen, missä tarkoituksessa tietoja voidaan käsitellä ja mitä tietoja kyseisessä käyttötarkoituksessa voidaan arkistohakemistotietoihin viedä. Poliisin henkilötietolain mukaisesti tiedot aktiivikannasta poistuvat automaattisesti ja viitetiedot siirtyvät arkistohakemistoon.

Arkistohakemisto toimii hakemistona alkuperäisten paperimuodossa olevien arkistoasiakirjojen hakemiseen arkistosta. Patjan tietosisällöstä ei muodostu arkistotietokantaa eikä sähköistä arkistoa.

Esitutkintapöytäkirja laaditaan ja kootaan esitutkintapöytäkirjan laadintaohjeen mukaisesti. Ohjeen mukaan esitutkintapöytäkirjaan liitetään tutkintailmoituksesta viimeisin versio. Paperimuodossa oleva esitutkintapöytäkirja arkistoidaan arkistonmuodostussuunnitelman mukaisesti.

2. Häviääkö arkistotietokantaan siirretyistä esitutkinta-asioista muuta tietoa?

Aktiivikannassa olevasta ilmoituksesta on nähtävillä kaikki kyseiselle ilmoitukselle kirjatut tutkinnanjohtajat. Ilmoituksella voi olla vain yksi aktiivinen tutkinnanjohtaja, mutta kaikki muutokset tutkinnanjohtajissa ovat nähtävissä päivämäärän ja kellonajan tarkkuudella ilmoituksella.

Ilmoitustulosteelle tulostetaan vain tulostushetkellä aktiivisen tutkinnanjohtajan tiedot. Tästä syystä pöytäkirjaan liitettävässä ilmoitustulosteessa on nähtävillä tulostushetkellä aktiivisen tutkinnanjohtajan tiedot.

Aktiivikannasta arkistohakemistoon siirtohetkellä siirretään vain siirtohetkellä aktiivisen tutkinnanjohtajan tiedot. Siirtohetkellä mahdollinen historiatieto tutkinnanjohtajan vaihtumisista häviää kokonaan.

3. Mitä kaikkea tietoa arkistotietokantaan siirretystä esitutkinta-asiasta on saatavissa?

Tähän annettu selvitys on Poliisihallituksen ilmoituksen mukaan salassa pidettävää viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 24 §:n 1 momentin 7 kohdan perusteella.

4. Kuka päättää esitutkinta-asian arkistotietokantaan siirtämisestä ja millä perusteilla?

Tiedot aktiivikannasta poistuvat automaattisesti ja viitetiedot siirtyvät arkistohakemistoon poliisin henkilötietolain 22 §:ssä säädetyn mukaisesti.

5. Onko järjestelmälle tehtävissä viipymättä jotain, jotta käsillä olevan kaltaisilta ongelmilta vältyttäisiin?

Järjestelmälle ei ole tehtävissä mitään viipymättä. Patja järjestelmä tulee korvautumaan Vitja järjestelmällä vuoden 2021 lopussa ja Vitjajärjestelmässä ei vastaavaa ominaisuutta ole. Mikäli tutkinnanjohtaja ja tutkija tieto vietäisiin tulevaisuudessa Patjan arkistohakemistoon, ei muutosta voitaisi kuitenkaan viedä takautuvasti arkistohakemistossa jo oleviin tietoihin. Patja-arkistohakemiston tietosisällön mahdollinen laajennus koskettaisi siis vain hyvin pientä osaa arkistohakemiston sisällöstä.

6. Onko poliisin uudessa tekeillä olevassa tietojärjestelmässä sama ominaisuus ja jos on, onko tämä muutettavissa?

Ei ole. Uusi poliisin Vitja-järjestelmä on suunniteltu arkistomaan myös erikseen historiatiedot asian tutkinnanjohtajista ja tutkijoista eri aikaväleillä.

7. Onko nykyinen tilanne Poliisihallituksen käsityksen mukaan ongelmaton?

Tilanne ei ole täysin ongelmaton. Patja järjestelmän ensimmäiset osat on toteutettu vuonna 1992 ja nykytuotannon kaltaisia käyttöliittymiä on alettu toteuttamaan 2000-luvun alussa. Patja järjestelmä tullaan korvaamaan Vitja-järjestelmällä vuoden 2021 lopussa. Vitja-hankkeen viivästymisen vuoksi Patja-järjestelmää on päivitetty ja tullaan edelleen päivittämään siten, että sen elinkaari turvataan. Järjestelmän kehitys on viime vuosina keskittynyt lähinnä lainsäädännöstä johtuvia pakollisten muutosten toteuttamiseen. Muilta osin järjestelmä vastaa sen valmistusajankohtana voimassa olleita vaatimuksia.

3 RATKAISU

Kuten selvityspyynnössäni totesin, on epätydyttävää ja myös ongelmallista virkavastuun toteutumisen, esitutkinnan asianosaisten oikeusturvan, esitutkintaan osallistuvien virkamiesten oikeusturvan sekä jälkikäteisen sisäisen ja ulkoisen laillisuusvalvonnan näkökulmasta, jos historiatieto jutusta viimeksi vastuussa ollut tutkinnanjohtajaa mahdollisesti edeltäneistä tutkinnanjohtajista katoaa jutun arkistohakemistoon siirron yhteydessä.

Virkavastuun yleisinä perusteina ovat perustuslain 2 §:n 3 momentti ja 118 §.

Ensin mainitun lainkohdan mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin ja kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. Jälkimmäisen pykälän mukaan virkamies vastaa virkatoimiensa lainmukaisuudesta ja jokaisella, joka on kärsinyt oikeudenloukkauksen tai vahinkoa virkamiehen tai muun julkista tehtävää hoitavan henkilön lainvastaisen toimenpiteen tai laiminlyönnin vuoksi, on oikeus vaatia tämän tuomitsemista rangaistukseen sekä vahingonkorvausta julkisyhteisöltä taikka virkamieheltä tai muulta julkista tehtävää hoitavalta sen mukaan kuin lailla säädetään.

Jos arkistoinnin johdosta tieto arkistoitua asiaa käsitelleestä virkamiehestä häviää, voi virkavastuun selvittäminen vaikeutua tai pahimmillaan käydä mahdottomaksi. Tähän omaan aloitteeseen johtaneessa kanteluasiassa jäi epäselväksi, mistä asian käsittelyn viivästyminen oli johtunut.

Pidän selvänä, että perustuslaissa säädetyn virkavastuun toteuttamisen mahdollisuus ei saa jäädä riippumaan teknisistä tietojärjestelmien toimintaan liittyvistä syistä.

Yleisesti arvioiden säännellyt siirtoajat näyttävät pääosin riittävän turvaamaan virkavastuun toteuttamisen mahdollisuuden vanhentumisaikojen puitteissa. 1.6.2019 voimaan tulleen henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetun lain (616/2019) 33 §:n mukaan rikosasiaan liittyvien henkilötietojen poistamisesta on säädely ainakin pääosin yhdenmukaisesti kumotun lain 22 §:n kanssa. Selvityksen mukaan nykyinen Patja-järjestelmä on poistumassa ja poliisin uusi Vitja-järjestelmä on suunniteltu arkistoimaan myös erikseen historiatiedot asian tutkinnanjohtajista ja tutkijoista eri aikaväleillä.

Kiinnitän kuitenkin huomiota kahteen seikkaan.

Ensinnäkin totean, että Poliisihallituksen 5.4.2019 antaman selvityksen mukaan Patja-järjestelmän korvaava Vitja-järjestelmä otettaisiin käyttöön vuoden 2021 lopussa, jolloin muun muassa tässä asiassa kuvattu epätydyttävä tilanne poistuisi.

Kansliani esittelijät vierailivat Poliisihallituksessa 9.3.2020 (EOAK/1750/2020) tutustumassa Vitja-hankkeen etenemiseen ja saatujen tietojen mukaan hanke on mahdollisesti viivästyneenä niin, että käyttöönotto ei tapahtuisikaan vuoden 2021 lopussa. Syynä tähän olisi mahdollinen Vitja-hankkeen rahoituksen vähentäminen.

Pidän tätä huolestuttavana. Vitja-järjestelmän suunniteltiin alun alkaen olevan käytössä uusien esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilakien tullessa voimaan vuoden 2014 alussa. Hankkeen viivästyneeseen oli monia syitä, jotka käyvätkin ilmi apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuojan päätöksestä 13.3.2015 (4765/2/13). Päätöksessään apulaisoikeusasiamies muun ohessa arvosteli hankkeen viivästyneisyyttä jo tuolloin.

Esitänkin huolestumiseni Vitja-hankkeen mahdollisesta lisäviivästyneisyydestä. Tietojärjestelmien kehittämättömyys voi heikentää rikosprosessin laatua ja estää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytysten toteutumista.

Toiseksi olen kiinnittänyt huomiota jo kumotun henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetun lain soveltamiseen tämän omana aloitteena tutkimani asian taustalla olevassa kanteluasiassa (EOAK/466/2018) tarkoitettuun esitutkinta-aineistoon.

Kantelussa oli kysymys esitutkinnan (---) viivästyneisyydestä. Saamani selvityksen mukaan esitutkintapöytäkirja oli päivätty 26.1.2016 ja lisätutkintapöytäkirja 17.3.2016.

Asiaa koskevan käräjäoikeuden tuomion mukaan asia oli tullut vireille 1.4.2016 eli syyttäjä oli tuolloin toimittanut asiassa haastehakemuksen käräjäoikeuteen.

Esitutkinnassa epäilty henkilö oli sittemmin tuomittu Turun hovioikeudessa 22.5.2017 (---) 17.2.–5.3.2012 tehdystä väärennyksestä ja 17.2.–25.9.2012 tehdystä petoksen yrityksestä.

Henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetun lain tietojen poistamista poliisiasiain tietojärjestelmästä koskevan 22 §:n 1 momentin 1 kohta kuului 1.1.2014 voimaan tullessa (1181/2013) muodossaan seuraavasti:

Poliisiasiain tietojärjestelmästä tiedot poistetaan seuraavasti:

1) tutkinnan ja virka-avun tiedoista poistetaan, jolleivät ne tutkinnallisen tai valvonnallisen syyn vuoksi tai rekisteröidyn, muun asianosaisen tai poliisin henkilöstöön kuuluvan oikeuksien turvaamiseksi ole tarpeen:

a) syyttäjälle ratkaistavaksi siirretyn rikosilmoituksen tiedot viiden vuoden kuluttua rikosilmoituksen siirtämisestä syyttäjälle, kun ilmoituksen törkeimmästä epäilystä rikoksesta voi seurata sakkoa; kymmenen vuoden kuluttua tiedot rikosilmoituksen siirtämisestä syyttäjälle, kun ilmoituksen törkeimmästä epäilystä rikoksesta voi seurata enintään viiden vuoden vankeusrangaistus; kahdenkymmenen vuoden kuluttua tiedot rikosilmoituksen siirtämisestä syyttäjälle, kun ilmoituksen törkeimmästä epäilystä rikoksesta voi seurata yli 5 vuotta vankeutta; tietoja ei kuitenkaan poisteta, jos rikoksen syyteoikeus ei vanhene;

b) muiden rikosilmoitusten tiedot yhden vuoden kuluttua viimeisimmän epäillyn rikoksen syyteoikeuden vanhentumisesta, aikaisintaan kuitenkin viiden vuoden kuluttua ilmoituksen kirjaamisesta;

c) muiden ilmoitusten tiedot viiden vuoden kuluttua ilmoituksen kirjaamisesta;

Poistoa koskevan sääntelyn ja saadun selvityksen mukaan näyttää siltä, että kyseisen esitutkinta-asian rikosilmoituksen tiedot on siirretty arkistohakemistoon aiemmin kuin mitä laissa on säädetty.

Kysymys on ollut asiasta, jossa ilmoituksen epäilystä törkeimmästä rikoksesta voi seurata sakkoa tai enintään kahden vuoden vankeusrangaistus, joten tiedot olisi tullut poistaa kymmenen vuoden kuluttua rikosilmoituksen siirtämisestä syyttäjälle.

Tietojen poistamista koskevan sääntelyn mukaan poistamisen määräajan laskemisen alkuaika-kohta olisi käytettävissä olevien tietojen perusteella ollut 26.1.2016 (esitutkintapöytäkirjan päiväys) – 1.4.2016 (syytteen nostaminen), koska rikosilmoituksen siirtämisen syyttäjälle on täyty-nyt tapahtua tuolla aikavälillä.

Näyttäisi siis siltä, että tuon asian tietoja ei olisi pitänyt poistaa vielä tähänkään päivään mennessä. Pyydänkin Poliisihallitusta selvittämään asian ja ilmoittamaan minulle 31.10.2020 mennessä

1. onko mainitun asian (---) tietoja poistettu poliisiasiain tietojärjestelmästä säädettyä aikaisemmin,
2. jos näin on, mistä tämä johtuu,
3. onko kysymys vain yksittäistapauksesta vai systeemivirheestä, joka edellä esittämilläni perusteilla voi vaarantaa virkavastuun toteuttamisen.

Saamani selvityksen perusteella arvioin, onko asiassa vielä aihetta oikeusasiamiehen toimenpiteisiin.

4 TOIMENPITEET

Lähetän päätökseni Poliisihallitukselle edellä lausumani johdosta. Pyydän vastauksia esittämiini kysymyksiin 31.10.2020 mennessä.

Lähetän päätökseni tiedoksi myös sisäministeriölle.